

JEDEN SVET NA ŠKOLÁCH:

O Baripen – hrdosť

Metodické materiály
k dokumentárnemu filmu

Vera Lacková / Slovensko /
2023 / 52 min. / slovensky /
slovenské titulky s úpravou
pre ľudí so sluchovým
znevýhodnením / 14+

Životopisný film mapuje osud rómskej autorky Eleny Lackovej intímne osobným spôsobom. Vďaka spisovateľkiným autentickým hlasovým nahrávkam a zachovaným archívnym záberom sa spolu s ňou ponárame do spomienok na dobu holokaustu i komunistickej diktatúry v kontexte divadelnej hry Horiaci cigánsky tábor. Odhalujeme okolnosti jej detstva a dospievania v osade, prvé literárne úspechy a snahu kombinovať osobný a profesijný život. Životný príbeh Eleny Lackovej spoznávame aj prostredníctvom jej pravnučky, herečky Alžbety Ferencovovej. Paralela medzi životom spisovateľky a jej pravnučky, ktorá sa tiež vydala na umeleckú dráhu a búra stereotypy o úlohe rómskej ženy v spoločnosti, vytvára aktuálny a prenesiteľný príbeh. Zásadným motívom poetickej snímky je na danú dobu nevídaná emancipovanosť spisovateľky.

Témy filmu:
rodová rovnosť,
rómske ženy, život
v marginalizovanej
sociálnej skupine

Doplňujúce informácie k témam filmu

Prvá rómska spisovateľka Elena Lacková

Elena Lacková, rod. Doktorová (22. 3. 1921 Veľký Šariš – 1. 1. 2003 Košice) bola prvá rómska spisovateľka na Slovensku, autorka detskej a mládežníckej literatúry, zakladateľka pôvodnej rómskej drámy a pôvodnej rómskej literatúry písanej v rómskom jazyku.

Založila prvé rómske divadlo, s ktorým našťudovala vlastnú autorskú hru o holokauste nazvanú Horiaci cigánsky tábor a precestovala celé Československo. Neskôr sa zapojila sa do rómskeho národnostného hnutia a spoluzaložila prvý celorepublikový Zväz Cigánov – Rómov.

Ako prvá Rómka zo Slovenska a Česka ukončila univerzitné vzdelanie. Napísala knihu pôvodných rómskych rozprávok Rómske rozprávky – Romane Paramisa, ktorá vyšla dvojazyčne vo vysokom náklade. Ako prvá rómska autorka sa stala členkou Spolku slovenských spisovateľov.

Ako prvá rómska osobnosť bola nositeľkou vysokého štátneho vyznamenania – Radu Ľudovíta Štúra III. triedy. Pri príležitosti prvého Pamätného dňa obetí rasového násillia a holokaustu (2000) ju prezident ocenil pamätnou medailou za celoživotné úsilie priblížiť hodnoty rómskeho národa majoritnej spoločnosti a za umelecké stvárnenie holokaustu Rómov.

Pôsobenie a aktivity Eleny Lackovej:

1948 – 1950: zakladá a dramaturgicky vedie „prvé cigánske divadlo“, s ktorým našťudovala a odohrala sto šesť predstavení hry Horiaci cigánsky tábor v rámci Československa

1950 – 1960: pôsobí ako osvetová pracovníčka pre rómsku národnostnú menšinu, tvorí divadelné hry a našťuduje ich s ochotníkmi

1961: odchádza do Česka, kde pracuje so súbormi ľudovej tvorivosti

1964 – 1970: študuje dialkovo na Fakulte osvetovej práce a žurnalistiky Karlovej univerzity v Prahe, štúdium ukončí promóciou

1970 – 1980: pôsobí ako knihovníčka a osvetová pracovníčka v obci Lemešany (okres Prešov)

1976 – 1986: spolupracuje s českou lingvistkou Milenou Hübschmannovou na svojom autobiografickom diele s názvom Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou – Ul'il'om tel bachtal'i čercheň (v slovenčine vyšla v r. 2023)

1980: odchádza do dôchodku

1990: predsedá Kultúrnemu zväzu rómskej národnosti na Slovensku, podniká aktivity na znovuoživenie rómskych folklórnych hudobných skupín

1991: pod jej vedením začína Kultúrny zväz rómskej národnosti na Slovensku vydávať celoštátne rómske periodikum Romano l'il – Rómsky list

1992: vydáva prvú slovensko-rómsku knihu Rómske rozprávky – Romane paramisa

- 1993:** stáva sa členkou Spolku slovenských spisovateľov
- 1995:** Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem udeľuje Elene Lackovej čestný diplom za rozvoj rómskej kultúry
- 1996:** spolupracuje s nezávislými kultúrno-spoločenskými novinami Romano nevo l'il – Rómsky nový list, kam prispieva poviedkami, poéziou aj komentármi o dianí v spoločnosti
- 1997 – 1999:** vystupuje na besedách a recituje vlastnú poéziu v rámci projektu Spoznajme sa, zameraného na propagáciu rómskeho umenia a prevenciu rasizmu
- 2000:** ako prvej Rómke jej slovenský prezident udeľuje vysoké štátne vyznamenanie Rad Ľudovíta Štúra III. triedy pri príležitosti Dňa Ústavy Slovenskej republiky (3. sept.)
- 2000:** pri príležitosti prvého Pamätného dňa obetí rasového násillia a holokaustu (9. sept.) jej prezident venuje pamätnú medailu za celoživotné úsilie priblížiť hodnoty rómskeho národa majoritnej spoločnosti a za umelecké stvárnenie holokaustu Rómov pri príležitosti pamätného dňa obetí rasového násillia a holokaustu

Divadelná tvorba:

- **Horiaci cigánsky tábor** (1946): uviedlo amatérske Kočovné rómske divadlo, Veľký Šariš, réžia: Elena Lacková
- **Nový život** (1952): uviedlo amatérske Kočovné rómske divadlo, réžia: Elena Lacková
- **Rómske srdce** (1955): ako divadelná inscenácia zatiaľ neuvedené.
- **Veľký primáš Baro** (1994): dramatisáciu pôvodnej rozprávky z knihy Rómske rozprávky uviedlo Divadlo Romathan, réžia: Daniela Hivešová-Šilanová
- **Hrbatý Maren** (1999): dramatisáciu pôvodnej rozprávky z rukopisu uviedlo Divadlo Romathan, réžia: Soňa Samková
- **Stratení ľudia – Nadaše Manuša** (2002): dramatisáciu pôvodnej rozprávky Hrdzavá podkova z rukopisu uviedlo Divadlo Romathan, réžia: Ján Šilan

Rozhlasová tvorba:

- **Žužika** (1989): uviedol Český rozhlas, ocenenia Žatva Českého rozhlasu a Prix Bohemia
- **Iskry a popol rómskej lásky** (1992): neuvedené
- **Rómske srdce** (1995): pôvodne divadelná hra prepracovaná pre rozhlas, uviedol Slovenský rozhlas v rámci národnostného vysielania v ukrajinskom jazyku
- **Husle s tromi srdcami – E lavuta trine jilenca** (1998): pôvodná rozprávka z rukopisu, uviedol Slovenský rozhlas v rámci rómskeho národnostného vysielania

Prozaická tvorba:

- **Rómske rozprávky – Romane paramisa** (1992)
- **Mŕtvi sa nevracajú – O mule na aven pale** (1994): poviedka z obdobia druhej svetovej vojny o živote Rómov, ktorých gardisti vystahujú mimo dediny
- **Bieli krkavci – Parne garuda** (1996): poviedka z obdobia 2. svetovej vojny opisuje, ako gardisti vypália osadu, všetko obyvateľstvo zahynie, prežije len chlapec Julio
- **Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou – Ufílbn tel bachtal'i čercheň** (1997): autobiografia Eleny Lackovej, ktorú spracovala a z rómskeho jazyka do češtiny preložila Milena Hübschmannová
- **Život vo vetre** (2005): poviedka o osude dvoch rómskych detí vychovávaných nerómskou matkou, ktorá ich napriek svojej láske nechráni pred zlovôľou fašistov

Zdroje: [Rómska encyklopédia](#), [Romane Jile](#), [Wikipedia](#)

Podrobný životopis Eleny Lackovej nájdete **na webe OZ Romane Jile**, rovnako ako úryvok jej básne Rómska planéta v slovenčine a rómčine.

Odporúčame aj prečítanie knihy **Narodila som sa pod šťastnou hviezdou**, ktorú v slovenčine publikovalo Vydavateľstvo Brak v roku 2023. Elena Lacková ako jedna z prvých začala hovoriť o rómskom holokauste a utrpení rómskeho obyvateľstva počas druhej svetovej vojny, bezprostredne po skončení vojny. Už v roku 1949 napísala a so svojimi blízkymi v osade vo Velkom Šariši naštudovala divadelnú hru *Horiaci cigánsky tábor*, s ktorou precestovali Československo a odohrali vyše sto repríz. Tejto téme sa začala Elena Lacková venovať o niekoľko desaťročí skôr, ako sa o nej začalo verejne hovoriť v Európe.

Rómsky holokaust – Porajmos

Rómskym holokaustom nazývame pokus nacistického Nemecka o vyhladenie rómskeho etnika v Európe počas druhej svetovej vojny. Perzekúcie postihli mnohé enklávy rómskeho obyvateľstva v tých častiach Európy, kde sa presadila rozpisnosť Nemecka a jeho spojencov.

Konečný počet obetí rómskeho holokaustu nie je dodnes známy, odhaduje sa, že bolo zavraždených až 500 000 detí, žien a mužov. V rómskom jazyku sa na pomenovanie holokaustu používa výraz *porajmos*, čo v preklade znamená *požieranie*. Vyvražďovanie rómskej populácie patrilo do rasového riešenia, ktoré podľa Hitlerových predstáv malo nasledovať po tzv. konečnom riešení židovskej otázky. Viac informácií nájdete v brožúre o rómskom holokauste, ktorú publikoval Ústav pamäti národa na svojej webovej stránke.

Zdroj: Ústav pamäti národa

Inšpiratívne zdroje informácií

- Pri príležitosti Pamätného dňa rómskeho holokaustu pripravilo ministerstvo spravodlivosti spolu s etnografkou Zuzanou Kumanovou vzdelávacie video o likvidácii tzv. cigánskeho tábora v Auschwitz-Birkenau.
- Reportáž o rómskom holokauste odvysielala slovenská Gipsy Television. Pod názvom **Medzi-národný deň pamiatky obetí holokaustu / Rómsky holokaust** (2016) si ju môžete pozrieť na jej Youtube kanáli.
- Viac informácií a príbehov o tom, ako sa rómske obyvateľstvo aktívne zapojilo do SNP nájdete v rozhovore s filmárkou Verou Lackovou: **Rómski partizáni neboli výnimkou, hovorí pravnučka zabudnutého hrdinu, ktorému gestapo vyvražďilo rodinu** v online Denníku N.
- O SNP si prečítajte na portáli Rómovia.sme.sk v texte **Povstanie a rómski hrdinovia**, alebo v denníku Pravda: **Povstanie malo svojich rómskych hrdinov**, alebo na portáli Atelier: **Nacisti z Rómov spravili obeť, no ich odvaha a odhodlanie hrdinov SNP**.
- Príručka **Holokaust bol** od Nadácie Milana Šimečku ponúka výber najlepších vyučovacích aktivít, ktoré vznikli v rámci projektu Holokaust ako nástroj výchovy k postojom. Je určená pre základné a stredné školy.
- Príručka **Rómovia: Mýty a fakty** od organizácie Človek v ohrození je určená všetkým, ktorí chcú porozumieť situácii rómskej menšiny na Slovensku, dozvedieť sa viac o problematike sociálnej vylúčenosti a získať odpovede na rôzne otázky. Publikácia motivuje k práci s vlastnými postojmi, postojmi žiactva a mladých ľudí.

- E-kniha **Úspešní Rómovia** od organizácie Eduma predstavuje pätnásť úspešných mladých ľudí rómskeho pôvodu. Dokázali sa presadiť aj napriek mnohým prekážkam a dnes inšpirujú iných – pôsobia v školstve, médiách, umení.
- **Odsúdení na neúspech** je podcastová miniséria denníka SME o marginalizovanom rómskom obyvateľstve. V siedmich dieloch skúma špecifické témy, ako sú bývanie, školstvo, generačná chudoba, práca, stereotypy a hoaxy, zdravie a pandémia koronavírusu, spravodlivosť a policajné represie.
- Krátky online **kurz o chudobe**, ktorý vytvorila iniciatíva Svet medzi riadkami, vám pomôže porozumieť chudobe ako komplexnému spoločenskému javu. Dozviete sa viac o nielen ekonomických, ale aj sociálnych a psychologických dopadoch chudoby. Kurz je bezplatný a určený širokej verejnosti.
- V podcaste iniciatívy Svet medzi riadkami s názvom **Rómovia v osadách fungujú racionálne, byť na ich mieste, správali by sme sa rovnako** vysvetľuje kultúrny antropológ Alexander Mušínska najčastejšie stereotypy o rómskom obyvateľstve a mylné predstavy o vylúčených sociálnych skupinách.
- Redakcia portálu Romano Forum sa pýtala učiteľstva z rôznych miest, čo by potrebovali pri práci s deťmi z marginalizovaného prostredia. Odpovede nájdete v článku **Pochopenie rómskej kultúry aj generačnej chudoby. Učitelia vylúčených detí hovoria, čo by im v práci pomohlo**.
- O Rómoch a Rómkach, ktoré uspeli vďaka odchodu do zahraničia, hovorí text **Šancu na lepší život dostali až v Anglicku. Dokument Odchádzania nastavuje zrkadlo našej spoločnosti** na portáli Romano Forum. Dokumentárny film si môžete pozrieť bezplatne v rámci programu **Jeden svet v komunitách**.
- Prečítajte si rozhovor **Lackovej biografii mi dala odpovede na mnohé stereotypy väčšinovej spoločnosti, vraví jazykovedkyňa Júlia Choleva Vrábľová** o knihe Narodila som sa pod šťastnou hviezdou, ktorá vyšla v slovenčine dvadsaťšesť rokov od vydania českého originálu. Vydal ho portál Romano Forum.

Podpora rómskej menšiny a vzájomného porozumenia v spoločnosti

- Naša nezisková organizácia **Človek v ohrození** sa dlhodobo snaží nachádzať a uplatniť nové spôsoby riešenia problémov súvisiacich s generačnou chudobou a sociálnym vylúčením časti rómskej populácie na Slovensku. Naša činnosť sa zameriava na podporu v oblasti vzdelávania, finančnej gramotnosti, pracovného poradenstva a bývania.
- **Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity** pôsobí v rámci Úradu vlády Slovenskej republiky ako poradný orgán vlády. Venuje sa problematike rómskej národnostnej menšiny na Slovensku a rieši záležitosti, ktoré sa jej týkajú. Tvorí efektívnejšie politiky a realizuje systémové opatrenia na zlepšenie postavenia rómskeho obyvateľstva na Slovensku. Rovnako aj na prevenciu sociálneho vylúčenia a podporu jeho začleňovania do spoločnosti.
- Poslaním združenia **Cesta von** je pomáhať ľuďom uviaznutým v chudobe postaviť sa na vlastné nohy, získať prácu a dôstojný život. Napĺňa ho prostredníctvom rozvíjania potenciálu, vedomostí, zručností a postojov sociálne odkázaných ľudí od raného detstva po starobu, aby dokázali zvládnuť svoje osobnostné, sociálne, duchovné aj materiálne zdroje. Aktivity združenia zahŕňajú poradenské, vzdelávacie, sociálne a publikačné činnosti, medzinárodnú spoluprácu a organizovanie podujatí.
- Organizácia **Zdravé regióny** je štátnou príspevkovou organizáciou Ministerstva zdravotníctva SR, ktorej poslaním je realizácia a rozvoj dočasných vyrovnávacích opatrení v oblasti zdravia. Jej aktivity a činnosti sa zameriavajú na sociálne determinanty zdravia, medzi ktoré patrí so zdravím súvisiace správanie, materiálne podmienky, psycho-sociálne faktory, bariéry v prístupe k zdravotnej starostlivosti, zdravotná gramotnosť a štrukturálne obmedzenia. Medzi ne patrí diskriminácia, rasizmus, nízka úroveň vzdelania, súvisiaca legislatíva a tak ďalej.

- Poslaním **ETP Slovensko** je vzdelávanie a rozvoj ľudí, organizácií a komunít smerom k občianskej spoločnosti a šírenie myšlienok udržateľného rozvoja. Ľudí, ktorí to potrebujú, sprevádza od kolísky po kariéru, prepája komunity a vzdeláva v téme generačnej chudoby. Podieľa sa na vytváraní komplexných riešení, ktoré pomáhajú jednotlivcom aj rodinám urobiť kroky von z chudoby smerom k sebestačnosti.
- **Združenie Mladých Rómov** patrí medzi najstaršie organizácie na Slovensku pracujúcimi so sociálne vylúčenými skupinami, s akcentom na rómske spoločenstvo a zdravotne znevýhodnené obyvateľstvo. Presadzuje zmeny v oblasti ochrany ľudských práv, vzdelávania a zamestnanosti, pričom sa zameriava na neformálne vzdelávanie, sociálnu ekonomiku a komunitnú prácu.
- Hlavným cieľom občianskeho združenia **eduRoma** je podpora a realizácia prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu pre všetkých príslušníkov národnostných menšín, etnických a sociálnych skupín s cieľom vytvoriť, podporovať, realizovať a šíriť myšlienky inkluzívnej spoločnosti na Slovensku. Prostredníctvom svojich aktivít uplatňuje osvedčené aj inovatívne poznatky alebo prístupy z oblasti sociálnych a humanitných vied a zároveň aktívne ich prepája s občianskou angažovanosťou.
- Prostredníctvom štipendijného programu formuje občianske združenie **Divé maky** budúcnosť rómskych detí, zlepšuje ich spoločenské postavenie a pomáha vytvárať pozitívne vzory v ich komunitách. Svojimi aktivitami, prezentáciou talentov a rómskej kultúry sa usiluje podporiť budovanie úspešnej generácie rómskych detí a mládeže.
- Organizácia **Projekt DOM.ov** pomáha ľuďom zo sociálne znevýhodneného prostredia si svoj-pomocne postaviť vlastné, legálne a bezpečné rodinné domy. Poslaním Projektu DOM.ov je vytvárať v obciach s marginalizovaným obyvateľstvom podmienky vhodné na legálnu výstavbu domov, a tým transformovať osady na dobré miesta pre život.
- **CVEK** je nezávislá mimovládna organizácia, ktorá sa snaží svojimi výskumnými, analytickými a vzdelávacími aktivitami prispieť k vytváraniu spravodlivejšej a súdržnejšej spoločnosti. Aktivity CVEKu sú zamerané predovšetkým na etnické, jazykové a náboženské menšiny. Zameriava sa na inklúziu marginalizovaných skupín, či už ide o Rómov, migrantov, alebo iné menšiny. Tematicky sa zameriava predovšetkým na oblasť vzdelávania, bývania, sociálnej situácie, interetnických vzťahov a politickej participácie.
- **Roma Spirit** je verejnou platformou, ktorá už od roku 2009 vytvára komunitu a priestor na rozvoj interkultúrneho dialógu, prezentáciu reálnych príbehov a aktivít zameraných na podporu spoločenskej inklúzie. Roma Spirit oceňuje a širokej verejnosti približuje aktivity jednotlivcov a organizácií, ktoré sa zasadujú za šírenie porozumenia a budovanie rešpektu. Ich nominácia je ocenením aktívnej snahy a motiváciou pre ďalšie pokračovanie. Verejná prezentácia zároveň slúži ako inšpirácia, dôkaz existujúcich funkčných prístupov a zmysluplnosti riešiť zložité výzvy v našej spoločnosti.

POUŽITÁ A ODPORÚČANÁ LITERATÚRA:

- Cesta von: *Sme tak silní, ako dokážeme pomáhať tým najslabším*. cestavon.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://cestavon.sk/o-nas/>.
- CVEK: *O nás*. cvek.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <http://cvek.sk/o-nas/>.
- Človek v ohrození: *Programy sociálnej integrácie*. clokevohrozeni.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://clovekvhrozeni.sk/co-robime/programy-socialnej-integracie/>.
- Divé maky: *Divé maky*. divemaky.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://divemaky.sk/o-divych-makoch/>.
- ĎURINOVÁ, I.: *Povstanie a rómski hrdinovia*. romovia.sme.sk. 2016. [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://romovia.sme.sk/c/20255962/povstanie-a-romski-hrdinovia.html>.
- Eduma: *Úspešní Rómovia*. eduma.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <http://eduma.sk/e-booky/uspesni-romovia/>.
- EduRoma: *eduRoma – o krok bližšie k inkluzívnej spoločnosti*. eduroma.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://eduroma.sk/>.
- ETP Slovensko. etp.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://etp.sk/>.
- Gipsy Television: *Medzinárodný deň pamiatky obetí holokaustu / Rómsky holokaust*. YouTube. 26.1.2016. [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=-uvvwC7Ar_E&ab_channel=GipsyTelevision.
- Globálne výzvy: *Kurz o chudobe*. globalnevyzvy.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://globalnevyzvy.sk/kurzy/kurz-o-chudobe/>.
- Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra: *Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV*. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=hrdos%oC5%oA5&s=exact&c=Ha-a3&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sss&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=berno-lak&d=nounbd&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskfr&d=pskcs&d=psken>.
- Jeden svet: *Odchádzania*. jedensvet.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://www.jedensvet.sk/filmy/odchadzania-2/?extra=jsnz>.
- KREKOVIČ, M.: *Rómski partizáni neboli výnimkou, hovorí právnučka zabudnutého hrdinu, ktorému gestapo vyvraždilo rodinu*. dennikn.sk. 2021. [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2586469/romski-partizani-neboli-vynimkou-hovori-pravnucka-zabudnuteho-hrdinu-ktoremu-gestapo-vyvrazdilo-rodinu/>.
- KYSLER, A.: *Nacisti z Rómov spravili obeť, no ich odvaha a odhodlanie hrdinov SNP*. atelier.sk. 2023. [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://www.atelier.sk/romovia-v-odboji/>.
- Lacková, E.: *Narodila som sa pod šťastnou hviezdou*. Artforum.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://www.artforum.sk/katalog/175304/narodila-som-sa-pod-stastnou-hviezdou>.
- Ministerstvo spravodlivosti SR: *O niekoľko dní si pripomenieme Pamätný deň rómskeho holokaustu*. Facebook.com. 2022. [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://www.facebook.com/watch/?v=5094487963982885>.
- Nadácia Milana Šimečku: *Holokaust bol*. nadaciamilanasimecku.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: https://nadaciamilanasimecku.sk/wp-content/uploads/2023/03/holokaust_nebol_ako_ucit_o_holokauste_dnes.pdf.
- Projekt DOM.ov: *O našej organizácii*. projektdomov.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://projektdomov.sk/frontpage-with-slider/romske-lokality/>.
- Roma Spirit: *O ocenení Roma Spirit*. romaspirit.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://www.romaspirit.sk/o-roma-spirit/>.
- SME: *Odsúdení na neúspech*. podcasty.sme.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://podcasty.sme.sk/t/8819/odsudeni-na-neuspech-podcast-o-vyclenenych-komunitach>.
- Romane Jíle: *Elena Lacková*. romanejile.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <http://www.romanejile.sk/rh/irodalom/cigany-koltok-irok/elena-lackova>.
- *Rómovia mýty a fakty*. 2018. Globalnevezdelavanie.sk. [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://globalnevezdelavanie.sk/wp-content/uploads/2019/04/romovia-myty-a-fakty.pdf>.

- Romano Forum: *Pochopenie rómskej kultúry aj generačnej chudoby. Učítelia vylúčených detí hovoria, čo by im v práci pomohlo.* romanoforum.dennikn.sk. 2022. [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://romanoforum.dennikn.sk/pochopenie-romskej-kultury-aj-generacnej-chudoby-ucitelia-vylucenych-deti-hovoria-co-by-im-v-praci-pomohlo/>.
- Romano Forum: *Šancu na lepší život dostali až v Anglicku. Dokument Odchádzania nastavuje zrkadlo slovenskej majorite.* romanoforum.dennikn.sk. 2022. [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://romanoforum.dennikn.sk/sancu-na-lepsi-zivot-dostali-az-v-anglicku-dokument-odchadzania-nastavuje-zrkadlo-slovenskej-majorite/>.
- Romano Forum: *Rómska intelektuálka Elena Lacková o holokauste písala v čase, keď sa reflexia v Európe ešte len začínala.* romanoforum.dennikn.sk. 2023. [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://romanoforum.dennikn.sk/romska-intelektualka-elena-lackova-o-holokauste-pisala-v-case-ked-sa-reflexia-v-europe-este-len-zacinala/>.
- Rómska encyklopédia: *Elena Lacková.* amariluma.romanokher.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <http://amariluma.romanokher.sk/encyclopedia/lackova-elena/>.
- TELIŠČÁKOVÁ, D.: *Povstanie malo svojich rómskych hrdinov.* spravypavda.sk. 2017. [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://spravypavda.sk/domace/clanok/440027-povstanie-malo-svojich-romskych-hrdinov/>.
- Úrad vlády Slovenskej republiky. *Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.* romovia.vlada.gov.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/urad/?c-srt=10166127262859931256>.
- Ústav pamäti národa: *Informačné letáky pre študentov.* upn.gov.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://www.upn.gov.sk/sk/informacne-letaky-pre-studentov/>.
- Ústav pamäti národa: *Rómsky holokaust.* upn.gov.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: https://www.upn.gov.sk/data/files/skladacky-2017-5_6.pdf.
- Wikipédia: *Elena Lacková.* sk.wikipedia.org. 2023. [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Elena_Lackov%C3%A1.
- Zdravé regióny: *Poslanie a ciele.* zdraveregiony.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: https://www.zdraveregiony.eu/poslanie-a-ciele/?_gl=1*oi36ho*_up*MQ..*_ga*NDg3MDE3MDQyLjE2OTc2MTc5NzY.*_ga_CZ8XZBP4B4*MTY5NzYxNzk3NS4xLjEuMTY5NzYxODAzNS4wLjAuMA...
- Združenie mladých Rómov: *O nás.* youngroma.sk. (nedatované). [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: <https://www.youngroma.sk/o-nas/>.
- Zea: *Am I Good Enough.* YouTube. 12. 9. 2020. [cit. 17. 10. 2023]. Dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=VTs8eQmFTkw&list=OLAK5uy_niEvMcgtZ_bpn1Av2BLeR-7SV8D3MfgnI&index=7&ab_channel=Zea-Topic.

Metodické materiály k dokumentárnemu filmu O Baripen – hrdosť

Človek v ohrození, n. o.
Bratislava, 2023

Autorka:
Lenka Putalová

Jazyková úprava:
Zuzana Límová

Odborná editácia:
Zuzana Límová

Grafická úprava:
Miroslav Lukačovič

ISBN: 978-80-89817-75-7

Elektronická verzia dostupná na: <https://www.jedensvet.sk/jeden-svet-na-skolach/>

Realizované s finančnou podporou Ministerstva spravodlivosti SR v rámci dotačného programu na presadzovanie, podporu a ochranu ľudských práv a slobôd a na predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie. Za obsah tohto dokumentu výlučne zodpovedá Človek v ohrození, n. o.